

Марија Михајловић¹
др Љиљана Стошић Михајловић²

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ У УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ: ИНТЕГРАЦИЈА ЗАШТИТЕ И РАЗВОЈА КУЛТУРНИХ И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

MODERN CHALLENGES IN URBAN PLANNING: INTEGRATION OF PROTECTION AND DEVELOPMENT OF CULTURAL AND NATURAL RESOURCES

РЕЗИМЕ: Урбанистичко планирање у 21. веку мора превазићи традиционалну дихотомију између „развоја“ и „заштите“ и успоставити интегрисане приступе који подразумевају холистичко сагледавање простора. Рад анализира изазове у процесу интеграције заштите и развоја културних и природних ресурса у урбаним срединама, са посебним освртом на ситуацију у Србији. Кроз преглед међународних докумената – попут UNESCO Препоруке о историјском урбаном пејзажу (HUL, 2011) и Европске конвенције о пределу (2000) – анализу домаћег законодавног и планског оквира, рад указује на кључне недостатке у пракси просторног и урбанистичког планирања. Посебна пажња посвећена је процесима који угрожавају интегрисану заштиту: неконтролисана градња, одсуство интердисциплинарних методологија, недовољна партиципација јавности и слаба примена управљачких планова за локалитете светске баштине. Рад предлаже смернице за унапређење планског приступа, укључујући примену принципа еколошких мрежа, зелене инфраструктуре, карактеризације предела и дигитализације наслеђа. Србија, земља са изузетно богатим културним и природним наслеђем, поседује капацитете за развој савремених модела управљања простором, уз неопходне реформе институционалног и законодавног оквира.

Кључне речи: урбанистичко планирање, културна баштина, природни ресурси, Србија, интеграција заштите и развоја

ABSTRACT: Urban planning in the 21st century must overcome the traditional dichotomy between "development" and "protection" and establish integrated approaches that involve a holistic view of space. This paper analyzes the key challenges in the process of integrating the protection and development of cultural and natural resources in urban environments, with a special focus on the situation in Serbia. Through a review of international documents – such as the UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape (HUL, 2011) and the European Landscape Convention (2000) – and an analysis of the domestic legislative and planning framework, the paper points to key shortcomings in the practice of spatial and urban planning. Particular attention is paid to processes that threaten integrated protection: uncontrolled construction, the absence of interdisciplinary methodologies, insufficient public participation and weak implementation of management plans for World Heritage sites. The paper proposes guidelines for improving the planning approach, including the application of the principles of ecological networks, green infrastructure, landscape characterization and heritage digitization. Serbia, a country with an exceptionally rich cultural and natural heritage, has the capacity to develop modern models of spatial management, with the necessary reforms of the institutional and legislative framework.

Keywords: urban planning, cultural heritage, natural resources, Serbia, integration of protection and development

1. УВОД

Урбанизација је један од најзначајнијих процеса савременог света, који трансформише просторне, социјалне и еколошке системе у глобалним размерама. Више од 55% светске популације данас живи у градовима, а процењује се да ће тај проценат до 2050. године достићи 68% (УН, 2018). Овај интензивни раст доноси са собом сложене изазове – од инфраструктурних притисака и социјалних неједнакости до све гласнијег питања о томе како сачувати културни и природни идентитет градова усред непрестаног развоја.

Традиционално, урбанистичко планирање је третирано заштиту културних и природних ресурса као ограничење или препреку развоју, а не као развојни ресурс и покретач квалитета. Ова бинарна логика – заштита наспрот развоја – довела је до бројних конфликтних ситуација у којима је наслеђе страдало или је било изложено деградацији услед

¹ Марија Михајловић, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре републике Србије, ORCID: 0009-0009-1612-3260. marija.mihajlovic@mgsi.gov.rs

² Љиљана Стошић Михајловић, Академија техничко-васпитачких струковних студија – Ниш, одсек у Врању, ORCID:/0000-0003-1660-9585. ljiljana.stosic.mihajlovic@akademijanis.edu.rs

притисака неконтролисане градње, спекулативних инвестиција и недовољно развијених институционалних механизма заштите (Ravagnan, 2024). Прекретница у схватању овог односа наступила је усвајањем Препоруке UNESCO о историјском урбаном пејзажу (HUL) 2011. године, која је прокламовала интегрисани приступ управљању урбаним наслеђем, при чему се културно и природно наслеђе посматра као динамичка категорија која се непрестано развија у интеракцији са савременим животом (Erkan, 2018).

Србија је земља са изузетно богатим и разноликим културним и природним наслеђем, које обухвата локалитете уписане на UNESCO Листу светске баштине, заштићена природна добра, као и богато градитељско наслеђе у урбаним и руралним срединама. Ипак, истраживања показују да у Србији, као и у већини земаља у развоју, постоји значајан јаз између прокламованих принципа заштите и стварне праксе планирања (Никовић и Манић, 2018). Стога је анализа ових изазова не само академски задатак, већ и неопходност за обликовање јавних политика и планских докумената који ће бити у стању да одговоре на захтеве 21. века.

Циљ овог рада је да систематизује и критички анализира савремене изазове у интеграцији заштите и развоја културних и природних ресурса у урбаним срединама, с посебним фокусом на Србију, и да предложи смернице за унапређење планског и управљачког оквира.

2. КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР: ОД ЗАШТИТЕ КА ИНТЕГРАЦИЈИ

Током 20. века, заштита културног и природног наслеђа развијала се као посебна дисциплина, одвојена од маинстрем урбане развојне праксе. Фокус је био на монументима и изузетним вредностима – тзв. редуccionистички приступ – који је искључивао из заштитног поља вернакуларну архитектуру, индустријско наслеђе, културне пределе и нематеријалну баштину (Васиљевић и Радић, 2016). Паралелно, просторно и урбанистичко планирање развијало се као техничко-развојна дисциплина, углавном мотивисана економским циљевима.

Прелаз у 21. век донео је темељну промену парадигме. Европска конвенција о пределу (Фиренца, 2000), ратификована у Србији 2011. године, увела је холистичко схватање предела као „подручја чији је карактер резултат деловања и интеракције природних и/или људских фактора“ (Council of Europe, 2000). Овај документ је фундаментално променио институционални оквир, инсистирајући на томе да предео није само изузетна вредност, већ укупност територије – природна, рурална, урбана, предграђанска и деградирана. Културни предео појављује се као „холистички, мултидимензионални и мултифункционални ентитет који у времену глобализације треба сачувати и развијати у складу са регионалним и локалним идентитетом (карактером)“ (Васиљевић и Радић, 2016).

UNESCO Препорука о историјском урбаном пејзажу (HUL, 2011) проширила је овај приступ на градску средину. ХУЛ приступ дефинише историјски урбани пејзаж као „културни и природни слој историјског града“ и позива на интегрисано управљање које обухвата: хоризонталну интеграцију сектора (планирање, култура, екологија, туризам), вертикалну координацију (од локалног до међународног нивоа), партиципативне процесе и примену нових алата за мапирање, процену вредности и мониторинг (Erkan, 2018; Rey Pérez & Roders, 2020). Бандарин (2020) истиче да је усвајањем Новог урбаног програма УН (2016) отворена нова перспектива за политике урбаног наслеђа, где култура постаје стуб урбане регенерације и отпорности градова.

Табела бр. 1: Еволуција приступа интеграцији заштите и развоја културног и природног наслеђа у урбанистичком планирању (Извор: аутор, према Равагнан, 2024; Еркан, 2018; Васиљевић и Радић, 2016).

ПЕРИОД	ДОМИНАНТНИ ПРИСТУП	КАРАКТЕРИСТИКЕ	КЉУЧНИ ДОКУМЕНТИ
Пре 1970.	Монументални секторски	Заштита појединачних објеката, пасивна конзервација	Атинска повеља (1933)
1970–2000.	Каталогизација и зонирање	Регистри, заштитне зоне, развој институција	UNESCO Конвенција (1972), Венецијанска повеља (1964)
2000–2011.	Урбанистички интегрисани	Културни предео, амбијенталне целине, партиципација	Европска конвенција о пределу (2000)
2011–данас	Холистички динамички	HUL приступ, екосистемске услуге, дигитализација	UNESCO HUL (2011), Нови урбани програм (2016), СДГ 11.4

3. САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ У ИНТЕГРИСАНОЈ ЗАШТИТИ

Упркос напретку у концептуалном и нормативном оквиру, пракса интегрисане заштите културних и природних ресурса у урбаном планирању суочава се са низом системских изазова. Ови изазови могу се груписати у четири категорије: институционални и законодавни, методолошки, финансијски и партиципативни (Никовић и Манић, 2018).

Институционални и законодавни изазови односе се на фрагментисаност надлежности између сектора заштите наслеђа, просторног планирања, заштите природе и локалне самоуправе, што отежава координисану акцију. У Србији, Закон о културним добрима (1994) и даље је на снази, упркос томе што не препознаје категорију „културног предела“ у складу са Европском конвенцијом о пределу, ратификованом 2011. године (Васиљевић и Радић, 2016). Такође, појам

„управљачког плана“, кључног инструмента за UNESCO локалитете светске баштине, није присутан у домаћем законодавству, што доводи до ситуације у којој припремљени управљачки планови немају правну снагу (Добричић., 2016).

Методолошки изазови тичу се недовољно развијених алата за процену вредности културног и природног наслеђа у планским процесима. У пракси, културно наслеђе се у планским документима третира као изоловани ентитет без планираних односа са ширим окружењем (Никовић и Манић, 2018). У Србији не постоје развијене методологије за контекстуалну анализу и валоризацију градитељског фонда, нарочито када су у питању вернакуларно наслеђе, индустријско наслеђе и архитектура 20. века. Слична ситуација карактерише и еколошке мреже: иако је Уредбом о еколошкој мрежи (2010) идентификовано 101 еколошки важно подручје, границе многих делова еколошке мреже нису идентификоване на одговарајућим картографским подлогама.

Финансијски изазови посебно су изражени у земљама са ограниченим јавним средствима. Механизми финансирања програма ревитализације културног наслеђа нису довољно развијени у Србији, а најактуелнији извор финансирања остаје национални буџет, чији је удео за културу смањен још 1980-их година (Никовић и Манић, 2018). У Београду, вишак од 85% стамбеног фонда остаје енергетски неефикасан, што додатно оптерећује заштиту градитељског наслеђа (Газдић, 2025).

Изазови партиципације и управљања односе се на недовољно учешће јавности и пасивност локалних заједница у планским процесима у заштићеним зонама. Један од узрока је недостатак информација и недовољно развијени механизми интерпретације и медијације на локалитетима наслеђа (Никовић и Манић, 2018). Шира партиципација грађана и цивилног сектора је предуслов за успешну имплементацију HUL приступа (Ferreira et al., 2023).

Табела бр. 2: Кључни изазови у интеграцији заштите и развоја у урбанистичком планирању (Извор: аутор, према Никовић и Манић, 2018; Добричић и др., 2016; Добричић и др., 2017)

ДИМЕНЗИЈА ИЗАЗОВА	ОПИС ПРОБЛЕМА	ПОСЛЕДИЦЕ
Законодавни јаз	Неусклађеност закона са међународним стандардима	Недовољна заштита вернакуларног и пејзажног наслеђа
Институционална фрагментисаност	Одвојеност сектора културе, планирања и екологије	Недовољна интерсекторска координација
Методолошке празнине	Одсуство интегрисаних алата за валоризацију	Деградација амбијенталних целина и предела
Финансијска ограничења	Недовољно развијени механизми финансирања	Пропуштање развојних потенцијала наслеђа
Неконтролисана градња	Илегална градња у заштићеним и вредним зонама	Трајна деградација идентитета насеља
Партиципативни дефицит	Пасивност локалних заједница и цивилног сектора	Планови без локалне подршке и имплементације

4. СРБИЈА: НАСЛЕЂЕ, ПЛАНИРАЊЕ И РАЗВОЈНА ПРАКСА

Србија располаже изузетно богатим и разноврсним културним и природним наслеђем. На UNESCO Листи светске баштине налазе се четири мешовита локалитета (Стари Рас и Сопоћани, Студеница, Гамзиград-Ромулијана и Стећци), уз стално растуће иницијативе за упис нових локалитета. Према подацима Централног регистра културних добара, до 2018. године регистровано је 2.536 непокретних културних добара, од којих је само 78 културно-историјских целина (Никовић и Манић, 2018). Овај податак говори о доминантно монументалном приступу заштити, који искључује из институционалног оквира велику већину вредног амбијенталног и вернакуларног наслеђа.

Просторна и урбанистичка димензија заштите културних добара у Србији регулисана је Законом о планирању и изградњи, према коме су заштита, развој и унапређење наслеђа обавезни сегмент свих врста просторних планова (Добричић и др., 2016). Међутим, истраживања показују да заштита културног наслеђа у планској пракси доминира над концептом одрживог развоја наслеђа, те да културно наслеђе није довољно интегрисано са заштитом и планирањем предела (Стефановић и Даниловић Христић, 2021). Планови за подручја посебне намене, који су кључни инструмент за управљање UNESCO локалитетима, усвојени су само за Ромулијану и Стари Рас са Сопоћанима, док за Студеницу и медијеваљне монументалне цркве на Косову и Метохији такви планови нису развијени (Доб).

Београд, као главни град, отеловљује у свом урбаном ткиву све описане изазове. Текуће урбане трансформације у Београду често се одвијају без адекватног поштовања историјског контекста и карактера изграђеног окружења (Газдић, 2025). Пројекат Београд на води често је критикован због одсуства интегрисаности са урбаним и културним контекстом Београда, а стручна јавност истиче да овај пројекат приоритизује спектакуларност и комерцијални ефекат уместо аутентичног урбаног карактера. Притисак приватних инвеститора на стамбено ткиво историјских делова града доводи до некритичних интервенција које нарушавају идентитет градских предела и амбијенталних целина (Полић и Ступар, 2015). Према подацима о зеленим површинама (Газдић, 2025), Београд има између 14 и 20 м² зелених површина по становнику на нивоу целог града, док у централним општинама као што је Врачар тај број опада на свега 2–3 м², што је далеко испод минимума који препоручује Светска здравствена организација од 9 м² по становнику.

Посебан изазов представља заштита и развој еколошких мрежа у Србији. Према Уредби о еколошкој мрежи (2010), еколошка мрежа покрива 20,93% територије Србије, обухватајући 101 еколошки важно подручје и еколошке коридоре од

међународног значаја (Добричић ет ал., 2017). Србија је у обавези да, пре приступања ЕУ, идентификује подручја од значаја за НАТУРА 2000 европску еколошку мрежу. Међутим, Закон о планирању и изградњи још увек не дефинише појмове еколошких мрежа и еколошких коридора, што представља препреку за адекватно третирање ових вредности у урбанистичким и просторним плановима).

Када је реч о културном пределу, Просторни план Републике Србије 2010–2020 увео је обавезу утврђивања карактера предела у планским документима на свим нивоима, што представља значајан корак према холистичком приступу вредностима простора (Васиљевић и Радић, 2016). Студија карактера културног предела Тршић–Троноша пружа један од ретких примера примене савремене методе карактеризације предела у планском процесу у Србији – при чему су идентификована два основна типа предеоног карактера: агрошумски комплекс са вернакуларном структуром насеља Тршић и комплекс шума са вернакуларном структуром Манастира Троноша.

5. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА: ИЗАЗОВИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ У СРБИЈИ

Преглед конкретних примера из Србије илуструје како се општи принципи и изазови преламају кроз специфичан плански, легислативни и социоекономски контекст.

Ђердап – интеграција природног и културног наслеђа на Дунаву. Област Ђердапа представља један од најкомплекснијих примера интеграције природних и културних вредности у просторном планирању Србије. Ђердапска клисура је истовремено заштићени Национални парк и дом за изузетно културно наслеђе, од праисторије до римског периода (локалитети Лепенски Вир, Трајанова табла, Дијана). Просторни план посебне намене за Ђердап дефинише вишестепенску зону заштите која балансира између стриктне заштите екосистема и контролисаног развоја туризма, који је посебно важан за овај густо депопулизовани регион (Антонић, 2024). Студија о овом простору показује како адекватно планирање може користити културном наслеђу као основи за туризам у регионима који се суочавају са изразитом депопулацијом.

Ниш – између развоја и заштите наслеђа. Пренамена војних касарни представља глобални феномен – атрактивно градско земљиште које истовремено може бити носиоц културног наслеђа. У Нишу, искуство са касарнама Бубањски Хероји и Филип Кљајић илуструје тензију између комерцијално вођеног и наслеђем-вођеног приступа преуређењу (Јевремовић, и др., 2021). ХУЛ приступ, који UNESCO промовише кроз четири принципа – историјску слојевитост културног и природног наслеђа, динамички карактер урбаног простора, промовисање социјалне разноликости и уравнотежени однос изграђеног и природног – коришћен је као теоријски оквир за критичку анализу локалних пракси.

Нови Сад – урбано наслеђе у пост-социјалистичком контексту. Нови Сад илуструје последице транзиције од социјалистичког ка неолибералном моделу планирања, која је довела до промена у систему актера, замене јавних фондова малим приватним инвеститорима и спекулативног развоја који није имао поштовање ни за материјално ни за нематеријално наслеђе (Полић и Ступар, 2015). Раст тржишта некретнина од 2020. године створило је простор за другачији плански приступ који укључује разматрање проблема наслеђа у унутрашњим градским квартовима, при чему се предлажу смернице и правила за просторно и архитектонско пројектовање осетљиво на контекст места.

Мали градови Србије – Власотинце и питање архитектонског идентитета. Мали градови Србије суочени су са растућим ризицима губитка свог посебног идентитета услед демографског опадања, економске стагнације и примене неадекватних приступа заштити (Цветковић и др., 2025). Власотинце је пример мале вароши чије је архитектонско наслеђе витално за просторни и културни идентитет, али је систематска стратегија заштите и ревитализације историјског градског језгра тек у настајању (Момчиловић Петронијевић и др., 2026). Ово илуструје системски проблем недовољне пажње ка културном наслеђу малих урбаних центара у планским документима.

Табела бр. 3: Компаративни преглед студија случаја у Србији (Извор: аутор, према наведеним изворима)

ЛОКАЛИТЕТ	ТИП НАСЛЕЂА	КЉУЧНИ ИЗАЗОВ	ПЛАНСКИ ИНСТРУМЕНТ	ИСХОД
Ђердап	Мешовито (природно + културно)	Депопулација + интеграција туризма	ППППН Ђердап	Делимично успешно; недостатак управљачких планова
Ниш (касарне)	Градитељско наслеђе	Спекулативни редевелопмент	Општи регулациони план	Разлике између комерцијалног и наслеђем-вођеног приступа
Нови Сад	Урбано наслеђе	Неолиберални притисак на историјско ткиво	Планови детаљне регулације	Делимична деградација, иницијативе за побољшање
Власотинце	Архитектонско наслеђе	Демографско опадање, недовољне заштитне стратегије	Просторни план општине	Ризик губитка идентитета; потреба за холистичком стратегијом
Тршић–Троноша	Културни предео	Ревитализација без карактеризације предела	Студија заштите предела	Добра пракса карактеризације; основ за будући план

6. МОДЕЛИ ИНТЕГРИСАНОГ УПРАВЉАЊА: СМЕРНИЦЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

На основу анализе изазова и примера из праксе, могу се идентификовати кључни елементи интегрисаног приступа заштити и развоју културних и природних ресурса у урбаном планирању. Овде се представљају кроз модел који обједињује четири димензије: нормативна основа, алати и методологије, управљање и финансирање, и партиципација.

- 1) **Нормативна реформа:** Неопходна је реформа законодавног оквира у Србији која би укључила следеће кораке: доношење новог Закона о културном наслеђу који препознаје категорију културног предела, управљачки план и ХУП принципе; хармонизацију Закона о планирању и изградњи са концептима еколошке мреже и еколошких коридора; успостављање обавезног карактеризације предела на свим нивоима планирања (Васиљевић и Радић, 2016; Добричић, и др., 2016; Добричић и др., 2017).
- 2) **Методолошко унапређење:** Неопходно је развити практичне водиче и методологије за контекстуалну анализу и валоризацију градитељског фонда (посебно вернакуларног, индустријског и модернистичког наслеђа); увести урбане морфолошке студије као основ за планове заштите; применити методе карактеризације предела (Landscape Character Assessment) у планским процесима; успоставити дигиталне катастар просторних и физичких вредности који би био доступан планским и конзерваторским стручњацима (Никовић и Манић, 2018).
- 3) **Зелена инфраструктура и еколошке мреже:** Интегрисано планирање зелене инфраструктуре у урбаним срединама представља једно од кључних стратешких опредељења савремених градова. Природно заснована решења (Nature-based Solutions) могу пружити истовремено еколошке, социјалне и економске користи у урбаним срединама (Кнапп и Маџивор, 2023). Београд и други српски градови требало би да развију дугорочне стратегије за повећање зелених површина по становнику, с циљем достизања WHO препорука, као и за интеграцију еколошких коридора у урбанистичка решења (Газдић, 2025).
- 4) **Финансијско унапређење:** Србија треба да развије разноврсне механизме финансирања: коришћење ЕУ претприступних фондова (ИПА) за рехабилитацију и унапређење локалитета наслеђа; развој програма културног туризма и брендирања („српска баштина” – спа и бањска насеља, винарске руте, Рута римских царева); увођење револвинг фондова за енергетску ефикасност и ревитализацију градитељског наслеђа на локалном нивоу (Никовић и Манић, 2018; Газдић, 2025).
- 4) **Дигитализација и савремене технологије:** Примена ГИС платформи, 3Д скенирања и дигиталне документације наслеђа представља предуслов за модеран систем заштите и презентације (Шекарић, 2013). Дигитализација катастра културних добара, успостављање база података доступних планским тијелима и увођење алата за визуализацију доприносе бољем разумевању вредности простора и оснажују интерсекторску координацију.

Табела бр. 4: Модел интегрисаног приступа заштити и развоју културних и природних ресурса у урбаном ПЛАНИРАЊУ (Извор: аутор, према HUL препоруци UNESCO, 2011; Добричић., 2016; Никовић и Манић, 2018)

ДИМЕНЗИЈА	ИНСТРУМЕНТИ	АКТЕРИ
Нормативна основа	Закон о културном наслеђу, Закон о заштити природе, Закон о планирању и изградњи, управљачки планови	Министарства, скупштине, Заводи за заштиту
Плански алати	ППППН, ГРП, ПДР, Студије карактеризације предела, Управљачки планови, HUL студије	Урбанистички заводи, ИАУС, стручна јавност
Финансирање	Државни буџет, ЕУ фондови, ППП, културни туризам, фондови UNESCO Савета Европе	Влада, јединице локалне самоуправе, приватни сектор
Партиципација	Јавне расправе, дигиталне платформе, едукација, презентација наслеђа у медијима	Локалне заједнице, цивилни сектор, академија
Мониторинг	ГИС, дигитализација наслеђа, индикатори интегритета и аутентичности	Заводи за заштиту, академске институције

7. ЗАКЉУЧАК

Савремено урбанистичко планирање мора превазићи застарелу дихотомију између заштите и развоја културних и природних ресурса. Истраживања показују да је интегрисани, холистички приступ – утемељен у принципима HUL препоруке UNESCO (2011), Европске конвенције о пределу (2000) и Циљева одрживог развоја УН – како теоријски оправдан, тако и емпијски потврђен у примерима добре. Наслеђе није препрека развоју – оно је ресурс који, правилно интегрисано у планске стратегије, подстиче културни, туристички, економски и социјални развој заједница.

Србија поседује изванредне капацитете у погледу богатства културног и природног наслеђа, али се суочава са системским изазовима у превођењу међународних стандарда у планску праксу. Кључне препоруке за унапређење су: реформа законодавног оквира у правцу усклађивања са HUL и пејзажним концептима; развој методолошких алата за интегрисану валоризацију наслеђа; унапређење еколошке мреже и зелене инфраструктуре у урбаним плановима; развој механизма финансирања заснованих на принципу културног туризма и ЕУ фондова; те оснажена партиципација јавности и локалних заједница у планским процесима.

Интегрисано планирање културних и природних ресурса није луксуз већ неопходност – оно је основ за изградњу идентитетски кохерентних, еколошки отпорних и културно живих градова будућности. Србија има све претпоставке да развије сопствени модел овог планирања, који би одговарао њеним специфичним просторним, културним и институционалним контекстима.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Antoniћ, B. (2024). Cultural heritage as the basis of tourism planning in depopulating regions: The case of The Iron Gates, Serbia. *Cultural and Historical Heritage Preservation Presentation Digitalization*. <https://doi.org/10.55630/kinj.2024.100202>
- Bandarin, F. (2020). Urban conservation and sustainable development. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 11(4), 1–12. <https://doi.org/10.1080/17567505.2020.1824748>
- Council of Europe. (2000). *European Landscape Convention*. Florence: Council of Europe Treaty Series, No. 176.
- Cvetković, I., Momčilović Petronijević, A., Stošić, Đ., & Stanimirović, M. (2025). Preserving the architectural heritage of small towns in Serbia – Vlasotince. *SINARG 2025 Conference Proceedings*. <https://doi.org/10.62683/sinarg2025.031>
- Dobričić, M., Kesić Ristić, S., & Josimović, B. (2016). The spatial planning, protection and management of world heritage in Serbia. *Spatium*, (36), 75–84. <https://doi.org/10.2298/spat1636075d>
- Dobričić, M., Sekulić, N., & Josimović, B. (2017). Spatial planning and ecological networks in Serbia. *Spatium*, (38), 18–27. <https://doi.org/10.2298/spat1738018d>
- Erkan, Y. (2018). The way forward with Historic Urban Landscape approach towards sustainable urban development. *Built Heritage*, 2(4), 1–12. <https://doi.org/10.1186/bf03545686>
- Ferreira, T. C., Rey Pérez, J., Roders, A. P., Silva, A. T., & Coimbra, I. (2023). The Historic Urban Landscape approach and the governance of World Heritage in urban contexts: Reflections from three European cities. *Land*, 12(5), 1020. <https://doi.org/10.3390/land12051020>
- Gazdić, I. (2025). Belgrade in focus: Challenges and solutions for sustainable urban development. *Balkan Green Energy News*. Preuzeto sa: <https://balkangreenenergynews.com>
- Jevremović, Lj., Stanojević, A., Đorđević, I., & Turnšek, B. (2021). The redevelopment of military barracks between discourses of urban development and heritage protection: The case study of Niš, Serbia. *Spatium*, (46), 22–31. <https://doi.org/10.2298/spat2146022j>
- Knapp, S., & MacIvor, J. S. (2023). Nature-based solutions and biodiversity: Synergies, trade-offs, and ways forward. U *Edward Elgar Publishing eBooks*. <https://doi.org/10.4337/9781800376762>
- Momčilović Petronijević, A., Cvetković, I., & Stošić, Đ. (2026). Protection of immovable cultural heritage: The urban structure of Vlasotince, Southern Serbia. *Urban Science*, 10(2), 106.
- Niković, A., & Manić, B. (2018). The challenges of planning in the field of cultural heritage in Serbia. *Facta Universitatis – Series: Architecture and Civil Engineering*, 16(3), 449–462. <https://doi.org/10.2298/fuace180710021n>
- Polić, D., & Stupar, A. (2015). Urban heritage reconsidered: Redefining the planning approach to historical areas of Novi Sad. *Spatium*, (33), 92–100. <https://doi.org/10.2298/spat1533092p>
- Pantic, M., Milijić, S., & Živanović Miljković, J. (2019). Land use and building regulations: The case of spatial plans for protected natural areas (Serbia). *Facta Universitatis – Series: Architecture and Civil Engineering*, 17(2), 195–211. <https://doi.org/10.2298/fuace190315010p>
- Ravagnan, C. (2024). Cultural heritage in urban planning and construction law. U *Heritage in Urban Planning*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003149392-15>
- Rey Pérez, J., & Roders, A. P. (2020). Historic urban landscape: A review of research, practice and attitudes. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 10(1), 53–71. <https://doi.org/10.1108/jchmsd-05-2018-0036>
- Stefanović, N., & Danilović Hristić, N. (2021). The implementation of sustainable development and protection of cultural heritage at different levels of spatial and urban planning: A case study of the Republic of Serbia. U *Heritage – New Paradigm*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.99056>
- Šćitaroci, M. O., & Šćitaroci, B. B. O. (2019). Heritage urbanism. *Sustainability*, 11(9), 2669. <https://doi.org/10.3390/su11092669>
- UNESCO. (2011). *Recommendation on the Historic Urban Landscape*. Paris: UNESCO General Conference, 36th session.
- United Nations. (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. New York: Department of Economic and Social Affairs.
- Vasiljević, N., & Radić, B. (2016). The cultural landscape: From conservation to planning concept. *Glasnik Šumarskog Fakulteta*, (114), 257–278. <https://doi.org/10.2298/gsf1614257v>